

משימה 3

ארץ אהבתי בזמר העברי (ראו משימה בעמ' 45)

מבוא

הציר "הזיקה בין עם ישראל לארץ ישראל לאורך הדורות והתחדשותה בציונות לזרמיה" בכיתה ה' מתמקד בקשר בין עם ישראל לארץ ישראל ובהתחדשותו בציונות לזרמיה בסיפורי חסידים, בתפילה, בשירים ובפזמונים שנכתבו בנושא זה. בעזרת ציר זה תכנית הלימודים מבקשת לבחון ולברר מהי הזיקה בין עם ישראל לארץ ישראל וכיצד היא באה לידי ביטוי בטקסטים השונים, מהו הרצף הרעיוני, הלשוני והיצירתי בין הזמנים שבהם נכתבו היצירות, זאת כדי לאפשר לתלמידים להכיר אתרים, מקומות ונופים בארץ ישראל.

על המשימה

בעזרת המשימה אפשר להעריך את יכולתו של התלמיד לזהות ביטויים לקשר בין עם ישראל לארץ ישראל בימינו בטקסטים מהסוגות השונות שהוזכרו לעיל.

כמו כן מעריכים את יכולתו לפרש את ביטויי הרגשות אל הארץ בטקסטים ואת יכולתו להביע את תחושותיו בנושא ולנמקן.

המשימה היא רב-שלבית, וביצועה צריך להסתיים בתוך שני שיעורים כפולים. יש לאפשר לתלמידים להכין את משימת הביצוע בחברותא של שני תלמידים.

התוצר המצופה:

שיר זמר עברי לשירון בית הספר, העוסק באהבת הארץ. התלמידים יכתבו סיפור רקע לשיר ויבחרו מדרש או סיפור חסידי התומכים ברעיון שבשיר הנבחר. כמו כן הם יביעו את דעתם על תוכנו.

שלבי ביצוע המשימה

המשימה תבצע בעשרה שלבים, ואלה הם:

1. הצגת מבחר שירים ופזמונים מספרי הלימוד או מהמרשתת (אינטרנט) – אם אין גישה למחשבים ואם המיומנויות הדיגיטליות של התלמידים לוקות בחסר, אפשר לבחור שירים משירונים ומספרי זמר. השירים והפזמונים יעסקו באהבת הארץ.
2. העתקת מילות השיר הנבחר, לרבות שם המחבר ושם המלחין.
3. האזנה לשיר. כדאי להיעזר ב"יוטיוב" אם יש מחשב בכיתה, או להקליט את השיר על תקליטור ולהשמיעו בנגן תקליטורים.
4. חקירת סיפור המבטא את הרקע לכתיבת השיר, או סיפור הקשור לאתר מסוים המוזכר בשיר, לאירוע היסטורי בשיר או לאירוע אישי הקשור למקום או לאירוע בשיר.

5. בירור עמדות ופרשנות אישית למסר של השיר.
6. הוספת תמונה הממחישה את המידע שבסעיף 4.
7. כתיבת חוות דעת אישית על השיר, על השבחים לארץ הנזכרים בו וכתיבת נימוקים לבחירתו.
8. השוואה בין השיר הנבחר ובין סיפור חסידי או מדרש חז"ל.
9. בחירת כותרת מתאימה לעבודה.
10. בחינת העבודה לפי המחון לפני הצגתה למורה.

המלצות להצגת המשימה בכיתה והחומרים הדרושים לביצוע המשימה

א. להלן החומרים שיחולקו לתלמידים כדי לבצע את המשימה:

- **דף המשימה** וההנחיות לתלמיד.
 - **המחון:** חשוב מאוד להציג את המחון לתלמידים לפני שהם מתחילים לבצע את המשימה. זאת כדי לאפשר להם להשלים את המשימה בכוחות עצמם. מומלץ מאוד לבחון עם התלמידים את מידת ההתאמה של המחון לכיתה, ואם צריך ראוי ליצור מחון טוב יותר. יש לשוב ולהסביר לתלמידים מהו התוצר המצופה מהם וכיצד ראוי להציג את התוצר. במחון רשומים כמה קריטריונים על יעדי המשימה ועל רמות הביצוע השונות. חשוב לבחון את המרכיבים של כל רמת ביצוע ולעודד את התלמידים לשאוף לרמת הביצוע הגבוהה ביותר.
 - **דף עזר:** דוגמה לתבנית של שיר לשירון בית הספר.
 - **נספח 1:** מדרשי חז"ל וסיפורי חסידי המתארים את שבחי הארץ ואת האהבה אליה (יש להפנות את התלמידים לטקסטים המופיעים גם במקראות).
- ב. **המדריך למורה:** חשוב מאוד לקרוא את ההנחיות כיצד להציג את המשימה בכיתה ולפעול ברוח המלצות אלה.
 - ג. **חזרה על החומר שנלמד:** לפני העיסוק במשימה כדאי לשוב ולדון בכיתה על האגדות ועל המדרשים שנלמדו בכיתה ועסקו בשבחי הארץ ובאהבה אליה. חשוב במיוחד לחזור ולהדגים ביטויים ושגרות לשון המבטאים את הרגשות ומציגים את תכונותיה הטובות של הארץ.
 - ד. **קריאת המשימה:** מומלץ לקרוא את המשימה עם התלמידים, להסביר שביצועה הוא כלי הערכה – הערכה עצמית (והערכת עמיתים, לפי שיקול דעת המורה) והערכה של המורה. כמו כן מומלץ להסביר להם שהמשימה תבוצע בשלבים ושהמורה ינחה אותם בכל אחד משלבי המשימה. יש לאפשר לתלמידים להתוודע למשימה, לקרוא אותה בשלבים ולהבינה, לשאול שאלות, להציג קשיים ולהציע פתרונות.
 - ה. **הכנת תבנית מקורית:** אפשר להציע לתלמידים להכין תבנית מקורית לאחר שהכירו את התבנית שבדף העזר.
 - ו. **מלאי טקסטים:** מומלץ להכין מראש מלאי של טקסטים כדי להקל על תלמידים המתקשים למצוא שיר מתאים למשימה. כמו כן אפשר לתת לתלמידים מתקשים רשימת שירים שבחר המורה, אך צריך להבין שייתכן שהתלמידים יתקשו להזדהות רגשית עם תוכן השירים.

- ז. **בחירת בן זוג לחברותא:** התלמידים יציגו בכיתה שמות של שירים אהובים, ויבחרו את בן הזוג לעבודה בחברותא לפי מידת החיבה לאותו שיר. אפשר שבחירת בן הזוג לחברותא תיעשה בהמלצת המורה.
- ח. **פרשנות אישית של התלמידים:** זהו שלב מהותי, ואין לדלג עליו. שיר אחד יעמוד במרכזו של דיון בכיתה, יוצגו נימוקים איכותיים לבחירת השיר ויוסבר לתלמידים שלפי תבנית דיון זה עליהם לקיים דיונים בחברותא.
- ט. **דוגמה לתוצר:** כדי שאפשר יהיה ללמוד היטב בעזרת המשימה ולעודד את התלמידים להתעמק במשימה, מומלץ לנתח לדוגמה את השיר "חורשת האיקליפטוס" מאת נעמי שמר לפי ההנחיות במשימה. לאחר הניתוח והדיון על משמעות השיר, על סיפור הרקע לשיר וכו' אפשר להציג את התוצר, כפי שמפורט בנספח למדריך זה.
- י. **שיתוף הורים:** מומלץ לעודד את התלמידים לשתף בני משפחה בבחירת השירים. יש להנחות אותם להאזין לנימוקים לבחירה ולסיפורים המלווים את השיר.
- יא. **בחירת הטקסטים:** חשוב מאוד להתאים את הטקסטים לרמות השונות של התלמידים בכיתה. לפי הצורך, אפשר להפנות את התלמידים לטקסטים המופיעים במקראות ולרשימות מיוחדות שהכין המורה מראש, ולא לטקסטים שבנספח המשימה.
- יב. **זמר עברי:** מומלץ להתחיל ללמד שיר אחד מדי שבוע כבר בתחילת השנה כדי להעצים את הידע על הזמר העברי בקרב התלמידים.
- יג. **הוראה בין-תחומית:** מומלץ מאוד לשתף את המורה למוזיקה כדי להעשיר את חוויית הלימוד באמצעות משימה זו: המורה למוזיקה יכול לחשוף את התלמידים למאפיינים סגנוניים בולטים של שירים נבחרים ושל התקופות שבהן הולחנו. כמו כן חשוב לשתף את המורה לשפה. הוא יעסוק במאפייני השיר כסוגה ספרותית.
- יד. **מיומנויות מחשב:** תלמידים העומדים לבצע את המשימה במחשב חייבים לשלוט במיומנויות הנדרשות כדי לבצע את המשימה.

חשוב לקיים דיון בכיתה על הרעיונות החשובים בשירים לפני שמתחילים לעבוד בחברותא. כמו כן יש לברר מהם ההבדלים בין נימוק איכותי המבוסס על דוגמאות ועל הסברים, ובין נימוק שאינו משכנע. רצוי להציג תמונות הממחישות את הרעיונות בשיר.

במשימה שלושה מרכיבים:

- היכרות אתרים, נופים ומקומות בארץ ישראל;
- היחס והקשר לארץ ישראל, כפי שהם באים לידי ביטוי ביצירות שנכתבו במהלך התקופות השונות;
- הרלוונטיות: הקשר האישי לארץ, כפי שהוא בא לידי ביטוי בעמדות וברגשות של התלמידים.

שילוב המשימה בתהליך ההוראה-למידה

המלצות וכלים ליישום בתהליך ההוראה-למידה

התמודדות עם שיר מולחן (זמר) והערכתו

ספרי הלימוד מציגים שירים אחדים בנושא ומתווכים אותו לתלמיד. ואולם מאחר שמספר השירים בספרים הוא מוגבל, רצוי לאפשר לתלמידים להתמודד עם שירים נוספים בעצמם וללא תיווך. לכן יצטרכו התלמידים ללמוד לעבד טקסטים שיריים חדשים בעצמם.

לשם כך יש לבחון עם התלמידים כמה היבטים בפרשנויות השונות:

- יש לכוון את התלמידים לשאול שתי שאלות מרכזיות: מהו הקושי שהם מזהים בשיר? כיצד הם מציעים לפתור קושי זה?
- דעות שונות מוצגות בשירים באופנים שונים, ושגרות לשון אופייניות נלוות לאגדות או למדרשים. חשוב לעזור לתלמידים לזהות שגרות לשון אלה כדי שיוכלו לאתר במהירות את העמדות המוצגות בטקסט ולהתדיין עמן.
- כדאי לשלב את הדיון בשירים, באגדות ובמדרשים בשיעורי עברית ולטפח גם כישורי שפה הנדרשים לפי תכנית הלימודים בשפה.
- כדאי לאפשר לתלמידים להביע דעות בעד עמדותיהם של מחברי הטקסטים או נגד עמדותיהם, וכך למעשה להתוודע לעמדות של מחברי השירים.

המלצות לפעילות בכיתה לאחר ביצוע המשימה

למידה או התנסות חד-פעמית עלולות לגרום לשכחה. כדי להטמיע את המיומנויות ואת הידע שרכשו התלמידים בתהליך הלמידה ובעת העיסוק במשימה, מומלץ להשתמש בתוצרי התלמידים ללמידת המשך, כפי שמפורט להלן:

- א. לקיים מפגש זמר חגיגי (בהשתתפות הורים או בלעדיהם או בערב קריוקי) ולשיר את השירים שבחרו התלמידים. במפגש יציגו בקצרה את הסיפור שברקע לשיר או את הנימוקים לבחירתו.
- ב. חשוב לאפשר לתלמידים לבחון (בעל-פה או בכתב) את התרומה של המשימה ללמידת הנושא ואת הקשיים שנלוו לביצועה. יש לנסח מסקנות ולסכמן לפי הדברים שייאמרו.
- ג. מומלץ להפיק את השירון ולהשתמש בו בכיתה פעם בשבוע ואפילו בטיולים ובמפגשים חגיגיים.

לתוצרי התלמידים יש ערך מוסף גבוה. באמצעותם אפשר להעריך את ההישגים וגם לחנך לחשיבה ביקורתית, לסובלנות ולקבלת השונה. תוצר של תלמיד עמית הוא מקור למידה מסקרן ומאתגר, ולכן יש להמליץ לתלמידים להכיר תוצרים של עמיתים.

נספח

דוגמה של שיר לשירון בית הספר

נשאים בארץ! בחורשת האקליפטוס ובחורשות אחרות...

הנימוקים לבחירת השיר כשיר אהבת הארץ

שבחי הארץ בשיר מתמקדים באזור הכינרת והירדן. נעמי שמר משבחת את הדומייה שבאזור ואת שימור הטבע: חורשת האקליפטוס נותרה כפי שהייתה בעבר, לא עקרו את העצים ולא בנו שם בניינים רבי-קומות. השקט המיוחד של המקום מאופיין גם בסירות דייגים ציוריות, ואפילו ריחות מתוארים – ריחו של המלוח. אך עיקר שבחי הארץ בשיר של שמר מתואר באמצעות האנשים החיים במקום: הם התיישבו שם, ובעקשנות ממשיתים לגור שם ולבנות את בתיהם למרות התותחים הרועמים והמלחמה. גם אנחנו חושבים שאזור הכינרת הוא אזור יפהפה ושקט, שנעים לחיות בו. איננו מסכימים עם התיאור של ריח המלוח כי המלוח צומח במדבר ולא באזור הירדן. בחרנו בשיר כי הסיפור על הימים הראשונים בקבוצת כינרת מזכיר את כל הסיפורים על מתיישבים חדשים בארץ ישראל, והוא מרגש מפני שהוא מראה שהאהבה לארץ ישראל עוברת מדור לדור, ולמרות הקשיים (מלחמה) ההמשכיות מצמיחה תקווה. בשיר זה נעמי שמר מתארת את נופי הכינרת והירדן ואת געגועיה לתקופה של ההתיישבות בארץ, אך היא מראה גם את ההמשכיות של האהבה ואת הדבקות במקום – מהורים לילדים, מהילדים לנכדים. למרות התותחים הרועמים הילדים שגדלו בונים שם את ביתם. השיר מזכיר לנו את חורשת האורנים שליד ביתנו בחיפה. אנחנו יוצאים לשם לפעמים עם ההורים בשבתות כדי לחפש פטריות או לשחק במחבואים. גם אנחנו אוהבים את החורשה שלנו כי היא בעינינו ארץ ישראל. גם אנחנו נרצה שילדינו יגורו לצדה וישחקו בה, כפי שאנחנו משחקים בה.

שם השיר: חורשת האקליפטוס מילים ולחן: נעמי שמר

כשאימא באה הנה יפה וצעירה, אז אבא על גבעה בנה לה בית. חלפו האביבים, חצי מאה עברה ותלתלים הפכו שיבה בינתיים.

אבל על חוף ירדן כמו מאומה לא קרה, אותה הדומייה וגם אותה התפאורה: חורשת האקליפטוס, הגשר, הסירה וריח המלוח על המים.

בשביל הנה יורדת עדת התינוקות, הם בירדן ישכשו רגליים גדלו הילדים וכבר למדו לשחות ובני הנעורים חותרים בשניים.

אבל על חוף ירדן...

מעבר לירדן רעמו התותחים והשלום חזר בסוף הקיץ וכל התינוקות היו לאנשים ושוב על הגבעה הקימו בית

אבל על חוף ירדן...

שמר, נעמי. חורשת האקליפטוס. © כל הזכויות שמורות למחברת ולאקו"ם.

הרקע לשיר

נעמי שמר כתבה והלחינה את השיר "חורשת האקליפטוס" בשנת 1961. בשיר משתקפים אירועים שונים בתולדות הארץ. בתקופת העלייה השנייה, עליית החלוצים, הייתה כינרת "חוות פועלים", ואחר כך הפכה להיות קיבוץ. בשיר משתקפת גם המלחמה בגבול ישראל סוריה, במלחמת השחרור. תושבי האזור חיו תחת "רעם התותחים" בכל אותה תקופה. בריאיון לעיתון "הארץ" בשנת 1970 אמרה נעמי שמר על "חורשת האקליפטוס": "לרגע דימיתי כי פינה זו בעמק הירדן שבה זכיתי להיוולד, היא היחידה שנוצרו בה דברים אמתיים שיש להם התחלה, המשך ומשמעות: הראשונים נטעו חורשה, החורשה הייתה לשיר, השיר חוזר אל הנוטעים והתנועה נמשכת [...]".

תמונות הממחישות את הרקע לשיר והסבר

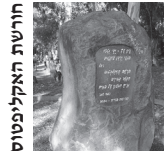
כינרת

זוהי קבוצת כינרת בימיה הראשונים. רק שלושה בתים נבנו שם בהתחלה. התמונה ממחישה את הבית שנבנה לאימא בשיר, בצעירותה.

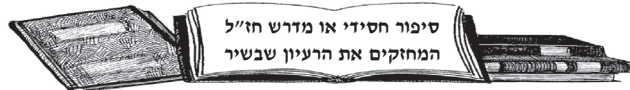
הטנק בדגניה

זהו הטנק הסורי ממלחמת השחרור, שהגיע לקיבוץ דגניה, הקרוב לקיבוץ כינרת. הטנק מסמל את המלחמה הארוכה באזור שנמשכה עד שנות השבעים והדיה נשמעים בשיר.

חורשת האקליפטוס

זוהי חורשת האקליפטוס בקבוצת כינרת. בקדמת עצי האקליפטוס שבתמונה גלגל שבו ציטוט משירה של רחל "רק עץ ידיי נטעו". הציטוט מחזק את המסר בשירה של נעמי שמר במילים "אותה התפאורה וגם אותה הדומייה - חורשת האקליפטוס...".

סיפור חסידי או מדרש חז"ל המחזקים את הרעיון שבשיר

חסיד אחד, מפולין עלה לארץ ישראל וקבע את דירתו בירושלים. כעבור זמן לא היה יכול להסתגל לתנאי החיים בעיר והחליט לחזור לפולין. לפני נסיעתו הלך להיפרד מהצדיק רבי שמחה בונים מוורוקי, שגר אז בירושלים, וסיפר לו את סיבת רצונו לעזוב את הארץ. נאנח הצדיק מעומק ליבו ואמר: "אני מרחם עליך מאוד. כפי הנראה לא מצאת חן בעיני ירושלים שכן לו היית מוצא חן בעיניה - הייתה גם ירושלים מוצאת חן בעיניך". נכנסו הדברים לליבו של אותו חסיד, חזר בו מהחלטתו ונשאר בירושלים.

בובר, מרטין. אור הגנוז, תל אביב: שוקן, תשל"ז.

הסיפור החסידי הזה מחזק את הרעיון שבשיר "חורשת האקליפטוס". גם הוא עוסק בדבקות בארץ למרות הקשיים. הצדיק אומר לחסיד שעליו להישאר בארץ למרות הקשיים, כפי שנעמי שמר מחזקת את הדבקות בארץ. האנשים המתוארים בשיר אוהבים את החורשה ואת הארץ כלכל ונשארים בה כדי לגדל את ילדיהם למרות התותחים הרועמים. אולי גם הארץ אוהבת אותם, כפי שאומר הצדיק לחסיד.

קרדיטים לתמונות:

"חורשת האקליפטוס", צילום: ד"ר אבישי טייכר, מתוך אתר "פיקיוויקי".

"הטנק בדגניה", צילום: אפי ברק, מתוך אתר "פיקיוויקי".

"כינרת", מאלבומו של יונה ציפר, באדיבות האנציקלופדיסט, ו"ויקיפדיה העברית".